

ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ДОТРИМАННЯ ЗАСАД ДОБРОЧЕСНОСТІ У СИСТЕМІ ПРАВОСУДДЯ

THE CONCEPT OF AN ADMINISTRATIVE-LEGAL MECHANISM FOR OBSERVING THE PRINCIPLES OF INTEGRITY IN THE JUSTICE SYSTEM

Актуальність статті полягає в тому, що ефективне забезпечення доброчесності в діяльності органів судової влади передбачає застосування комплексу правових, організаційних та управлінських засобів, спрямованих на формування, підтримання та контроль належних стандартів поведінки суб'єктів правосуддя. Сукупність таких засобів і способів їх реалізації охоплюється категорією «механізм», зміст якої характеризується складною структурою та специфікою прояву залежно від сфери суспільних відносин. У сфері правосуддя цей механізм набуває адміністративно-правового характеру, що обумовлено особливостями організації та функціонування судової влади, а також необхідністю забезпечення балансу між вимогами доброчесності, незалежності суддів і ефективності здійснення правосуддя. У статті, на підставі аналізу словникової та енциклопедичної літератури визначено сутність категорії «механізм» та акцентовано увагу на її міжгалузевому характері. Особливу увагу приділено характеристиці поняття механізм з точки зору права. Узагальнено наукові підходи до розуміння адміністративно-правового механізму. Зроблено висновок, що адміністративно-правовий механізм – це складна, багатеlementна, структурована, регламентована адміністративним законодавством категорія, кожна складова якої дає можливість реалізувати завдання публічного адміністрування в тій чи іншій сфері суспільно-правових відносин з метою вирішення соціально значимих питань, які перебувають у фокусі держави. Водночас, наведений категорії не притаманна шаблонність змісту та структури, а відтак кожний адміністративно-правовий механізм конкретизується відповідно до об'єкта щодо якого функціонує. Спираючись на викладене, адміністративний механізм дотримання засад доброчесності доцільно визначити як регламентовану адміністративним законодавством систему взаємоузгоджених, функціонуючих в єдиному комплексі юридичних, інституційних, організаційних та інших елементів, які забезпечують неухильне та суворе дотримання суддями, а також посадовими особами апаратів судів цінностей, вимог та правил доброчесності в своїй професійній діяльності.

Ключові слова: *судова влада, правосуддя, доброчесність, забезпечення доброчесності, механізм, адміністративно-правовий механізм.*

The relevance of the article lies in the fact that effective ensuring of integrity in the activities of the judicial authorities involves the use of a complex of legal, organizational and managerial tools aimed at the formation, maintenance and control of appropriate standards of behavior of subjects of justice. The set of such tools and methods of their implementation is covered by the category of “mechanism”, the content of which is characterized by a complex structure and specifics of manifestation depending on the sphere of social relations. In the sphere of justice, this mechanism acquires an administrative and legal character, which is due to the peculiarities of the organization and functioning of the judicial authority, as well as the need to ensure a balance between the requirements of integrity, independence of judges and the effectiveness

of the administration of justice. The article, based on the analysis of dictionary and encyclopedic literature, defines the essence of the category “mechanism” and emphasizes its interdisciplinary nature. Particular attention is paid to the characteristics of the concept of mechanism from the point of view of law. Scientific approaches to understanding the administrative-legal mechanism are summarized. It is concluded that the administrative-legal mechanism is a complex, multi-element, structured, regulated by administrative legislation category, each component of which makes it possible to implement the tasks of public administration in a particular area of social and legal relations in order to resolve socially significant issues that are in the focus of the state. At the same time, the above category is not characterized by a template of content and structure, and therefore each administrative-legal mechanism is specified in accordance with the object in relation to which it functions. Based on the above, it is advisable to define the administrative mechanism for observing the principles of integrity as a system of mutually coordinated, functioning in a single complex of legal, institutional, organizational and other elements regulated by administrative legislation, which ensure strict and strict compliance by judges, as well as officials of court staff, with the values, requirements and rules of integrity in their professional activities.

Key words: *judiciary, justice, integrity, ensuring integrity, mechanism, administrative-legal mechanism.*

Актуальність теми. Ефективне забезпечення доброчесності в діяльності органів судової влади передбачає застосування комплексу правових, організаційних та управлінських засобів, спрямованих на формування, підтримання та контроль належних стандартів поведінки суб'єктів правосуддя. Сукупність таких засобів і способів їх реалізації охоплюється категорією «механізм», зміст якої характеризується складною структурою та специфікою прояву залежно від сфери суспільних відносин. У сфері правосуддя цей механізм набуває адміністративно-правового характеру, що обумовлено особливостями організації та функціонування судової влади, а також необхідністю забезпечення балансу між вимогами доброчесності, незалежності суддів і ефективності здійснення правосуддя.

Стан дослідження проблеми. Сутність, зміст та особливості адміністративно-правового механізму в різний час опрацьовувались багатьма науковцями. Зокрема, цій категорії приділяли увагу: Ю.В. Гаруст, Т.А. Кобзева, А.М. Куліш, С.І. Лекар, В.В. Пахомов та багато інших науковців. Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених питанням функціонування судової влади, адміністративно-правовим засадам її діяльності та забезпеченню доброчесності, адміністративно-правовий механізм у досліджуваній сфері не отримав комплексного й системного висвітлення в юридичній науці. Багатоаспектність зазначеної проблематики та складність її правової природи об'єктивно ускладнюють всебічне дослідження всіх елементів відповідного механізму. Унаслідок цього зміст, структура та особливості функціонування адміністративно-правового механізму забезпечення доброчесності судової влади залишаються недостатньо розробленими, що зумовлює необхідність подальших наукових пошуків у цьому напрямі.

Саме тому метою статті є: визначити поняття адміністративно-правового механізму дотримання засад доброчесності у системі правосуддя.

Виклад основного матеріалу. Термін «механізм» з грецької перекладається, як знаряддя, пристрій, сукупність ланок або деталей, що передають рух [1, с. 497]. Відповідно до Тлумачного словника української мови механізм – це: 1) пристрій, що передає або перетворює рух тіл: апарат, машина, прилад, пристрій; 2) внутрішня будова, система чогось; 3) послідовність перебігу, причини, наслідки, внутрішня сутність якогось явища [2, с. 517]. В філософії категорія є основою явища механіцизму – специфічного світогляду та методу пізнання, якому властива абсолютизація закономірностей механічної форми руху, поширення принципів і законів механіки на всі явища та процеси природи і суспільства [3, с. 145]. В свою чергу, відповідно до представленого тлумачення у Філософському енциклопедичному словнику за редакцією В.І. Шинкарука, механіцизм – це сукупність світоглядних орієнтацій в аспекті якої зміни в світі або природі мають у своїй основі механічні переміщення найдрібніших матеріальних часток чи інші суто механічні взаємодії, а сам світ організований і рухається як машина [4, с. 377]. Керуючись освітленими науковими джерелами, механізм цілком логічно назвати міжгалузевою категорією, яка виражає систему пов'язаних між собою та взаємодіючих елементів. Останні самостійні та наділені власними унікальними ознаками, проте, в складі єдиної структури формують новий об'єкт. Явище механізму зустрічається в різних наукових галузях, зокрема, політиці, економіці, управлінні та, у тому числі, праві.

При цьому, в юридичній літературі спостерігається суттєва варіативність авторських дефініцій вищенаведеної категорії. Наприклад, С.Г. Стеценко вважає, що правовий механізм – це сукупність юридичних засобів, завдяки яким держава здійснює правовий вплив на суспільні відносини [5, с. 64], що цілком логічно співвідноситься із вихідною природою даної категорії. Схожим чином поняття описується В.Б. Авер'яновим: набір взаємоузгоджених відносин, методів і засобів, які забезпечують належне функціонування системи [6, с. 36]. Згідно із висновком С.С. Лукаша правовий механізм являє виступає системою юридичних засобів, яка призначена для впорядкування найоптимальнішим чином окремих питань суспільного життя. Крім того, автор наголошує на інструментальному характері такого механізму, що означає його призначення для практичного, активного застосування [7, с. 139–140].

В той же час, Т.І. Тарахонич акцентує увагу на відсутності на сьогоднішній день єдиного погляду на зміст та сутність механізму в правовій галузі. Наукова думка автора орієнтується на загальноприйняту, інструментальну концепцію, яка розкривається ним набагато ширше. В його розумінні категорія є сукупністю (системою) правових засобів, способів та форм, за допомогою яких забезпечується впорядкування суспільних відносин, задоволення інтересів суб'єктів права, встановлення правопорядку в суспільстві, вирішення конфліктів, досягнення соціального компромісу в правовій сфері [8]. Цілком відмінним та унікальним видається концептуальний погляд Л.Л. Приходченко в розумінні якого зміст юридичного механізму зводиться до прийняття законодавчих актів, рішень і розпоряджень уповноваженими публічними органами. Саме за рахунок цих нормативних положень відбувається практична організація суспільного життя та управління ним [9, с. 61].

На наш погляд, правовий механізм – це сукупність різноманітних елементів правової дійсності, об'єднаних єдиною метою застосування, яка передбачає вирішення найсуттєвіших питань суспільної життєдіяльності, регулювання правовідносин, упорядкування поведінки їх учасників тощо. Одним з найбільш досліджених науковцями прикладом механізму в праві, є механізм правового регулювання, досить логічну та повну характеристику якого наведено в роботі О.В. Зайчука та Н.М. Оніщенко. За розумінням вчених це взята у єдності, сукупність правових засобів, способів та форм, за допомогою яких нормативність права забезпечує впорядкування суспільних відносин, відповідає інтересам суб'єктів права, вирішує конфлікти, сприяє досягненню соціального компромісу в правовій сфері. Науковці підкреслюють, що неправильним є підхід до розуміння категорії виключно як: по-перше, діяльності законодавця із формування норм права, а також надання їм уповноважуючого, зобов'язуючого чи забороняючого характеру; по-друге, акту виконання правових приписів та забезпечення підпорядкування і слідування закладеним в них заборонам відповідних суб'єктів. О.В. Зайчук та Н.М. Оніщенко переконані, що в разі односторонньої характеристики механізму правового регулювання нанівець зводиться мета та цілі правового регулювання як такого, не враховуються різні фактори, які впливають на процес зазначеного регулювання. Крім того, вчені зауважують, що за окресленого механізму відбувається обґрунтування загальної ролі правового регулювання в суспільстві, впорядкування явищ правової дійсності, забезпечення їх єдності, взаємозв'язок та взаємодія, а також трансформація правових приписів щодо реальної поведінки суб'єктів права [10].

Щодо адміністративно-правового механізму, то це окрема категорія, яка, хоча і переймає багато ознак класичного різновиду, має цілий ряд специфічних відмінностей пов'язаних із її галузевою орієнтованістю. Крім того, на відміну від звичайного юридичного механізму, адміністративний різновид – це прикладне явище, котре найчастіше аналізується з огляду на якийсь конкретний об'єкт. Узагальнене тлумачення категорії намагався свого часу навести В.М. Васильєв, який під адміністративно-правовим механізмом запропонував розуміти комплекс заходів адміністративно-правового характеру, що спрямовані на врегулювання суспільних відносин, виявлення правопорушень і запобігання вчиненню нових. До елементів структури категорії автор відніс об'єкт, суб'єкт та процедури [11, с. 7]. Позитивно такий підхід було оцінено в дисертаційній роботі В.В. Пилип, яка, доповнюючи його, виділила наступні іманентні ознаки, що, на її погляд, притаманні будь-якому адміністративно-правовому механізму: а) системність, плановість і безперервність його функціонування; б) підконтрольність суб'єктів; в) особливий склад суб'єктів, уповноважених на реалізацію його завдань; г) реалізація на підставі та у відповідності адміністративно-правових норм [12, с. 169–170].

На відміну від представленої точки зору, Є.В. Кобко в рамках характеристики адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України наголошує на безальтернативному зв'язку останнього із діяльністю держави. Категорія, з точки зору вченого, є сукупністю правових, організаційних, фінансових та інших інструментів та засобів, які використовуються

державою з метою впливу, упорядкування, а також створення умов для належного функціонування суспільних відносин. При цьому вчений не заперечує на структурованості механізму, але відносить до його елементів значно ширший набір юридичних категорій, як то: норми адміністративного права, юридичні факти, суб'єктів та об'єкти забезпечення національної безпеки, адміністративно-правові форми та методи забезпечення національної безпеки, матеріально-технічне, фінансове, кадрове та інформаційне забезпечення діяльності суб'єктів [13, с. 94, 98].

Натомість, І.І. Волкова розкрила адміністративно-правовий механізм захисту прав дітей, як сукупність визначених адміністративно-правовою нормою способів впливу уповноважених суб'єктів на суспільні відносини, що складаються в рамках захисту прав дітей, з метою створення належних умов для гарантування й охорони їх прав у межах здійснення публічного адміністрування. Структурними елементами відповідного явища вчена виділила: а) правові норми – визначають умови й порядок застосування інструментів публічного адміністрування для захисту прав дітей; б) інституційну систему забезпечення захисту прав дітей, яка сформована з уповноважених суб'єктів, наділених повноваженнями щодо створення належних умов для гарантування й охорони прав дітей; в) адміністративні процедури, у межах яких реалізується захист прав дітей [14, с. 4].

На думку Т.А. Шумейло адміністративно-правовий механізм формування та реалізації державної політики у сфері обігу зброї в Україні – це юридична конструкція, якою окреслено засновану на нормах чинного законодавства взаємоузгоджену систему нормативно-правових, інституційних, правозастосовних й організаційних форм і засобів, які сукупно, цілісно та послідовно впливають на суб'єкти, відносини і процеси у сфері обігу зброї, виконуючи таким чином завдання формування та реалізації державної політики у відповідній сфері. Вчена досить оригінально підходить до характеристики структури такого механізму елементами якої виділяє: 1) елементи ідеологічно-концептуального рівня до яких відносить доктрину адміністративного права, правову культуру; 2) елементи ідейно-засадничого рівня, які цілком складаються з принципів права; 3) елементи нормативно-правового рівня, які охоплюють сукупність нормативно-правових актів, що регламентують діяльність суб'єктів адміністративно-правового механізму формування та реалізації відповідної політики; 4) структурні елементи інституційного та демократичного рівня – державні органи, суб'єкти громадянського суспільства; 5) акти реалізації норм адміністративного законодавства про обіг зброї в Україні; 6) діяльність суб'єктів формування та/або реалізації державної політики у сфері обігу зброї; 7) адміністративно-правові, а також інші правовідносини, що виникають в сфері обігу зброї; 8) процедури формування та/або реалізації державної політики у сфері обігу зброї в Україні [15, с. 125–133].

Досить правильну з точки зору вихідного значення категорії «механізм» та органічну адаптовану до сектору безпосереднього дослідження дефініцію поняття адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції наведено в дисертаційній роботі І.В. Наконечної. Вчена підкреслила, що це система взаємоузгоджених, взаємозалежних та концептуально об'єднаних спільною метою елементів, які планово адаптовані під ключові вимоги, стандарти та правила безпеково-оборонного законодавства ЄС, а належне функціонування яких сприяє досягненню стану убезпечення України від актуальних на певний період небезпечних факторів, чинників та подій, здатних завдати шкоди як індивідуальній та державній безпеці, так і колективній безпеці загалом. Позитивної оцінки також заслуговує виділена авторкою структура характеризованого в її роботі механізму, яка відрізняється лаконічністю та досить високим рівнем точності. Остання представлена вченою в такому вигляді: 1) норми адміністративного законодавства, що визначають: а) необхідність здійснення забезпечувальної діяльності у сфері національної безпеки в умовах євроінтеграції, а також умови та підстави активізації реалізаційних, захисних, охоронних та підтримуючих заходів; б) статус суб'єктів її здійснення, основні принципи їхньої діяльності; в) сферу функціональності цього механізму та рамки життєустрою об'єктів забезпечення тощо; 2) адміністративно-правові відносини щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції; 3) суб'єкти забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції; 4) форми, методи та процедури забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції; 5) нормативно-правові засади реалізації адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції [16, с. 13–14].

Висновки. Тож, зазначене вище дає можливість дійти до висновку, що адміністративно-правовий механізм – це складна, багатоелементна, структурована, регламентована адміністративним законодавством категорія, кожна складова якої дає можливість реалізувати завдання публічного адміністрування в тій чи іншій сфері суспільно-правових відносин з метою вирішення

соціально значимих питань, які перебувають у фокусі держави. Водночас, наведеній категорії не притаманна шаблонність змісту та структури, а відтак кожний адміністративно-правовий механізм конкретизується відповідно до об'єкта щодо якого функціонує.

Спираючись на викладене, адміністративний механізм дотримання засад доброчесності доцільно визначити як регламентовану адміністративним законодавством систему взаємоузгоджених, функціонуючих в єдиному комплексі юридичних, інституційних, організаційних та інших елементів, які забезпечують неухильне та суворе дотримання суддями, а також посадовими особами апаратів судів цінностей, вимог та правил доброчесності в своїй професійній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Мельничук О. С. Словник іншомовних слів. 1-е видання. Київ: «Українська радянська енциклопедія», 1974. 865 с.
2. Тлумачний словник української мови: Понад 12 500 статей (близько 40 000 слів). За ред. д-ра філологічних наук, проф. В. С. Калашника. 2-ге вид., випр. і доп. Х.: Прапор, 2005. 992 с.
3. Велика українська енциклопедія. тематичний словник гасел з напрямку «Філософські науки» (філософія, логіка, етика, естетика). Укладачі: Арі-стова А. В., Шліхта І. В.; за заг. ред. д. і. н., проф. Киридон А. М. К. : Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2019. 256 с.
4. Філософський енциклопедичний словник. В. І. Шинкарук (голова редколегії) та ін.; Л. В. Озадовська, Н. П. Полішук (наукові редактори); І. О. Покаржевська (художнє оформлення). Київ: Абрис, 2002. 742 с.
5. Стеценко С. Г. Адміністративне право України: навчальний посібник. Київ : Атіка, 2008. 624 с.
6. Державне управління в Україні : навч. посіб. за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ : СОМІ, 1999. 266 с.
7. Дрозд О.Ю. Співвідношення норм трудового та адміністративного права при регулюванні проходження державної служби в Україні : монографія. Дніпро : Видавничий дім «Гельветика», 2016. 420 с.
8. Тарахонич Т. І. Механізм дії права, механізм правового регулювання, механізм реалізації права: особливості взаємодії. *Держава і право*. 2010. Вип. 50. С. 12–18.
9. Приходченко Л.Л. Організаційно правовий механізм забезпечення ефективності державного управління: теоретико методологічні засади. *Теорія та практика державного управління*. 2009. Вип. 1. С. 59–65.
10. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник. О. В. Зайчук та ін.; за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 685 с.
11. Васильєв В. М. Адміністративно-правовий механізм протидії правопорушенням у сфері підприємницької діяльності в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2019. 42 с.
12. Пилип В.В. Адміністративно-правовий механізм участі інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної політики у сфері правоохоронної діяльності в Україні: доктринальні положення: дис... д.ю.н. : 12.00.07. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2024. 586 с.
13. Кобко Є.В. Адміністративно-правовий механізм забезпечення Національної безпеки держави: дис... д.ю.н. : 12.00.07. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2023. 400 с.
14. Волкова І.І. Адміністративно-правовий механізм захисту прав дітей: автореф... канд. юрид. наук. : 12.00.07. Запоріжжя: Запорізький національний університет. 2021. 23 с.
15. Шумейло Т.А. Адміністративно-правові засади формування та реалізації державної політики у сфері обігу зброї в Україні: дис... д.ю.н. : 12.00.07. Київ: Національна академія внутрішніх справ. 2022. 504 с.
16. Наконечна І.В. Адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції: питання теорії та практики: автореф... дис.. д.ю.н. : 12.00.07. Київ: науково-дослідний інститут публічного права. 2023. 35 с.

Дата першого надходження статті до видання: 06.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 04.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.03.2026